

Toni Cucarella

QUI DE CASA SE'N VA

AMS
TER
DAM

Primera edició: febrer del 2024

© Del text: Toni Cucarella, 2023

© D'aquesta edició:
Editorial Amsterdam
Perú, 186
08020 Barcelona
www.amsterdamllibres.cat

Direcció editorial: Joan Carles Girbés
Edició a càrrec de Marc Estranya
Correcció: Mònica N. Irún, Neus Vicent Morant, Roger Sarrià
Maquetació: El Taller del Llibre, SL

Disseny de la col·lecció i coberta: Josep Dols
Impressió: Romanyà Valls

ISBN: 978-84-19960-07-8

Dipòsit legal: B 1343-2024

Tots els drets reservats als titulars del *copyright*.

Qui de casa se'n va, a casa torna.

Proverbi valencià

L'oncle Cep

...No podia veure com l'oncle Pepin en dos dies es gastava amb les senyoretetes tot el seu sou i el dimecres anava a devorar pa vell i patates destinades a les gallines.

BOHUMIL HRABAL

La petita ciutat on es va aturar el temps

A ÇÒ COMENÇA AIXÍ.

L'oncle Cep arreplegava històries de pets i les guardava en un vell orinal de porcellana sota el llit. Sovint m'advertia que per res del món havia d'alçar el plat amb què tapava l'orinal, no fora cas que els pets de totes les històries se'n fugiren i s'escamparen pel món, perquè llavors tots moriríem asfixiats per la pudor: tota la humanitat sencera! Per això, al principi d'estar junts, si ell destapava l'orinal per deixar-hi una història nova o per traure'n una de tantes, jo m'afanyava a amagar-me on fora que poguera: m'aterria pensar que aquella plaga de pets se li'n fugiren i haguera de patir jo una mort atroç i pestilent. Un d'aquells primers dies en què jo corria a refugiar-me tot esglaiat —arrupit en un racó, el cap afonat entre els genolls, el nas pinçat amb els dits per no haver de respirar—, l'oncle Cep, mentre reia per dessota el bigotet amb aquell riure sincopat seu, com una tos botijosa, em va dir, amb la solemnitat d'un diputat a Corts republicà, per aquell temps empresonats o morts o exiliats: Nebot, no cal que t'amagues: els pets no fugiran mentre siga la meua mà la que alce el plat; saben que em pertanyen i acaten amb respecte la meua superior autoritat... L'oncle Cep va irrompre en la meua vida com un

miracle bíblic quan ma mare es trobava a les portes de la mort. Agonitzava ella en una habitació avivada d'animes-tes enceses: tot el marbre de la còmoda poblat de plate-rets, cadascun amb el seu cul d'oli i la torçada de cotó que retenia a males penes una flama desnerida; hi havia també una palmatòria, però no era nostra, sinó d'una d'aquelles beates que acompanyaven ma mare en el tras-pàs, i una collecció d'estampetes de la Mare de Déu de la Seu i de la dels Desemparats, totes enganxades en l'al-geps de la paret amb agulles de cap. Així doncs, ma mare moria voltada de beates velles que resaven el rosari a foc seguit, com si volgueren tenir-la atarantada perquè no la solsira un darrer pensament de descreença que la con-demnara a les eternes flames de l'Infern: Dios te salve, Reina y Madre de misericordia, vida, dulzura y esperan-za nuestra, Dios te salve. A ti llamamos los desterrados hijos de Eva; a ti suspiramos, gimiendo y llorando, en este valle de lágrimas... I si ma mare era salvada a la fi, gràcies a la seua infatigable tenacitat, Déu les recompen-saria eternament per haver arrabassat un altre esperit indecís a l'arter Satanàs, el seu inveterat competidor en el mercat de les ànimes volubles. Havien estat amagades com raboses en el cau durant tots els anys de guerra, re-sant rosaris aporegats i clandestins, demanant a Déu jus-tícia de sang contra els qui havien remogut el carilló de la Seu, les campanes i campanetes del qual ja no feien vibrar, al punt del migdia, les fervoroses notes de l'him-ne a la benefactora Mare de Déu del Miracle del Lliri Pansit, sinó les de *La Internacional* objecta dels obrers espentolats i revolucionaris. Però quan la guerra tocava a la fi, quan tot just l'exèrcit nacional-catòlic del general Francisco Franco Bahamonde ocupava les darreres po-sicions republicanes que se li resistien, tot just passat un

mes que l'aviació feixista havia descarregat les seues bombes sobre l'estació de trens de Xàtiva i l'havia sembrada de morts, entre ells l'avi Diuardo, llavors retornaren de les terres llòbregues les beates de la fe rànica i el dogma inflexible a brandar com antany rosaris i crucifixos, i de nou imposaren l'antiga llei divina d'hàbits, sotanes i neules consagrades. Així doncs, aquell grapat de beates d'antiga tradició fanàtica i ressentida s'havia ensenyorit de ma casa pobra per guanyar-se l'ànima moribunda de ma mare descreguda i desvalguda. Teresa Carbonell les detestava. Veïna nostra de paret mitgera, mirava d'ajudar-nos en tot allò que estava al seu abast, que no era gaire, per desgràcia. El seu marit era tancat a la presó de Sant Miquel dels Reis de València, en espera de juí, acusat pels vencedors d'auxilio a la rebelión, o siga, per republicà. Tan bon punt podia feia viatge a València per portar-li roba i menjar. Quan ma mare va caure malalta i va aparèixer tot d'una l'escamot de beates brandant victoriós l'artilleria dels seus rosaris, Teresa Carbonell només entrava a casa quan elles havien alçat el vol. Perquè hi arribaren i s'hi ensenyoriren com un estol de corbs atret per un carnús. Tenen el cor d'espant!, les blasmava Teresa Carbonell, i se senyava diverses vegades, com si acabara d'anar-se'n una colla de bruixes després d'un sàbat i ho hagueren empudegat tot de ferum infernal. Perquè Teresa Carbonell, que havia estat dona de missa freqüent fins i tot durant la República, des que el marit era a la presó i en espera de juí, conscient que en qualsevol moment les autoritats nacional-catòliques podien sentenciar-lo a mort, com feien cada dia, des d'aquell moment tirava ella foc pels queixals contra la religió oficial: Per a creure en Déu no cal anar a sentir misses entre sacres i escurçons! Ma

mare, però, molt afeblida per la malaltia, agraïa la visita i les oracions, però com que acudien sempre de buit els implorava ni que fora una llesca de pa de dacs i mitja sardina de bota, per al meu fill, que està creixedor, somicava ella... No és la nostra missió portar aliment per al cos, sinó per a l'ànima, s'espolsaven elles la càrrega. I seguïen resant com si rosegaren torrat a dos queixos: Padre Nuestro que estás en los Cielos, santificado sea tu nombre, venga a nosotros tu Reino, hágase tu voluntad así en la tierra como en el cielo. El pan nuestro de cada día dánosle hoy... Fora de l'habitació, a l'entrada de la casa, assegut en una cadira baixa de boga i els peus posats en sòl terror, jo escoltava entre becaades aquella sonsònia rosegada a voltes en castellà, a voltes en llatí, que m'atabalava i m'atordia: miserere nobis, in secula seculorum... Em trobava en aquell estat ensonegat perquè a penes havia dormit la nit anterior i al matí havia hagut d'anar a buidar de fem l'estable de Tadeu Roca, així que de més a més estava baldat i els pàrpols em pesaven com si foren de plom. Per això ara i adés becava, i quan em despertava pensava en ma mare moribunda i m'entrava un fort pesar i ganes de plorar. I jo gemegava sol, assegut en aquella cadira de cames curtes, mentre a ma mare l'atarantaven a còpia de rosaris sense treva. Jo gemegava sol i ma mare moria sola, malgrat aquella camarilla de beates brunzint: Mater Purissima, Mater Castissima, Mater Inviolata... I el pitjor de tot plegat era que jo, després que ma mare moriria, em quedaria encara més a soles en el món. Més a soles que un mussol. Fet i fet, tots els meus havien mort o desaparegut: l'àvia Elòdia quan jo tenia sis o set anys, l'avi Diuardo durant el bombardeig de l'estació de trens, aquell fatídic dia 12 de febrer de l'any 1939, diumenge. Havia acudit ell allà, a l'estació,

com cada dia, perquè a l'avi li agradava contemplar el pas dels trens, no debades es planyia sovint que li hauria agradat ser factor de trens o guardabarreres o revisor, ferroviari en general. Val a dir que sovint jo l'acompanyava, però no ho vaig fer en aquella ocasió i aqueixa va ser la meua sort. La vespra, avions feixistes havien bombardejat l'estació de Manuel, població a pocs quilòmetres al nord de Xàtiva, i potser va ser per un pressentiment de por que ma mare no va voler que acompanyara l'avi Diuardo. A mitjan matí van aparèixer solcant el cel de Xàtiva, per darrere de la serra del Castell, cinc avions Savoya italians. En cosa de segons deixaren caure una càrrega mortal que va provocar més de cent morts i centenars de ferits per tota la redor de l'estació de trens. El cos de l'avi Diuardo estava fet a banderes quan el trobaren, com si una d'aquelles bombes haguera caigut just damunt seu. Ma mare va haver de reconèixer-ne les restes abans que l'enterraren, a trossos, en una enorme fossa comuna del cementeri municipal. Tanmateix, de mon pare ningú no em donava notícies. I no perquè haguera desaparegut durant la guerra, com tants altres pares d'aquell temps: quan preguntava per ell, pel seu nom, per la seua secreta identitat, callaven o contestaven una extravagància. Tots morts, doncs, tret de l'oncle Cep, que en aquell moment era com si també s'haguera mort, ja que el donaven per desaparegut després que, a primeries de la guerra, un escamot anarquista havia assaltat el convent on s'estava de frare. Perquè a l'oncle Cep l'havien obligat a entrar en un convent als dotze anys i el feren fer-se frare. Frare motiló. L'assalt anarquista al seu convent va tenir lloc només començar la guerra i d'aleshores ençà que no havíem aclarit si l'havien mort els anarquistes, si ell s'havia fet anarquista i en acabant

l'havien mort els feixistes o havia decidit fugir de tot i de tots i trencar palletes amb el seu passat. Així doncs, de la meua família, els qui arreu de Xàtiva havíem estat coneguts pel sobrenom de Macaris, només quedàvem al món, aquell infaust 22 d'octubre de 1939, ma mare i jo. I ma mare s'extingia entre renou de rosaris, animetes malal-tusses i una palmatòria amprada. Però mentre ma mare s'acabava de morir, o mentre es resistia a morir-se, que poc o menys vindria a ser el mateix trànsit cap al destí inevitable, invocava el seu germà frare: demanava a Déu que el ressuscitara d'entre els morts, o d'entre els desapareguts sense notícies, que també vindria a ser una mateixa cosa, uns mateixos llimbs dels estats incerts. L'invocava desesperadament per no haver de deixar desemparat el seu fill, o siga jo, l'últim dels Macaris, quan ella tancara els ulls a la llum reincident de les alba-des, dels plens migjorns i dels crepuscles. A les beates que l'acomboiaven en l'agonia, ja els devia plaure que ma mare demanara favors a Déu, ja que a ella, durant la República i encara durant la guerra, l'havien vista alçar el puny en alt i flastomar en públic contra Déu i les sotanes. Ara, però, a les portes de la mort, esgotant els escorrims de la seua curta vida, ma mare s'aclamava a Déu en busca d'un miracle. I a mi, que ma mare s'aclamara a Déu per por que jo quedara desemparat, em feria l'ànima. Cert era que per davall del nas només em creixia un solc aclarit de pèls, que no renaixia més vigorós per més sovint que l'afaitava, però si no haguera estat per la presència d'aquell estol de resadores a estall jo hauria mostrat orgullós a ma mare els bragons enfortits de carregar cànters de la font a les cases, les mans endurides de segar herba amb els herbassers, de menar corda amb els corders, de moure la palafanga... Amb tretze anys ben

complits, no em calia ningú per a plantar cara a la vida, menys encara un oncle frare vingut de l'altre món per fer-me d'àngel de la guarda. Podria dir que la invocació de ma mare m'ofenia perquè em feia sentir monyicot desvalgut. I tot immers en aquell rum-rum de les beates que resaven i ma mare que implorava, capficat en l'enrònia de l'afront, mentre ara i adés becava embelcat en la cadira, no em vaig adonar que es precipitava casa endins aquell home o vertiginosa presència que travessava per davant meu com un rabent i silenciós esperit i que es plantava davant la porta de l'habitació de ma mare moribunda en el precís moment que jo reviscolava, com assaltat per una premonició, just per poder-lo escoltar quan s'hi anunciava, extremat, amb la veu portentosa d'un cantador d'albades: O clemens, o pia, o dulcis Virgo Maria! Les beates cridaren a cor de pànic, ma mare, però, d'alegria, fulgurant i postrema alegria: el seu germà havia retornat, tant se valia si boçat de la tomba més profunda o com un reglot tardà de les intricades entranyes de la guerra. Allí el tenia, per fi, davant seu, espigat i desnerit, grenyut, barbut, amb més ronya que un pal de galliner, flassada enrotllada a l'esquena i un sac en cada mà, en un dels quals traginava aquell estrofolari orinal amb les terribles històries de pets.

En aquell mateix moment em vaig quedar orfe de mare però, en sorprenent i extraordinària compensació, em vaig trobar amb un desconegut oncle ressuscitat. Perquè ma mare va expirar tot seguit que va sentir la veu coneguda del germà que tant havia invocat: O clemens, o pia, o dulcis Virgo Maria! Les beates, superats els primers instants d'horror i d'estupefacció davant aquella estrafo-

lària aparició, encara esbalaïdes com si hagueren reconegut el cadàver de sant Llätzer abandonant el sepulcre, s'afanyaren tot d'una a regirar calaixos buscant-hi alguna roba decent, a manera de sudari, mentre arribava el metge per certificar-ne la defunció. Hores abans, el rector de la Mercè ja hi havia acudit, en previsió, a pernoliar-la, tot i que ma mare s'hi havia resistit: Encara no te m'emportes, Senyor! Encara no, que el meu xic es quedarà a soles!, va implorar. La van haver d'amortallar amb l'únic vestit mínimament mudador que trobaren, puix que la majoria estaven resargits i apedaçats. La malaltia l'havia aprimada visiblement i tota la roba li parava folgada en extrem. Tant li feia, però, amb què l'amortallaren si l'ocasió era la que era i ningú dels qui li faríem el vetlatori prendríem en consideració que el cos se li haguera entrat com un pobre drap de retort. Tan bon punt van deixar ma mare vestida de cos present en el mateix llit on havia traspassat, les beates assamparen tot d'una la palmatòria i el grapat d'estampetes i alçaren el vol totes alhora, esfumant-se porta enllà comes em valguen. Fet i fet, si només els havia interessat apoderar-se de l'ànima, del cos exànime ja es desentenien: que se n'ocuparen els cucs i les moscardes. Mentrimentres havien estat amortallant ma mare, jo havia fet muntar l'oncle a la cambra, on li havia preparat una ferrada d'aigua perquè s'hi llavara. Teresa Carbonell li va aconseguir pantalons, camisa i jaqueta, en el bragó de la qual va embastar una banda negra de dol. Després el vaig acompanyar a la barberia del carrer de les Santes. Delmiro, el barber, el va afaitar i li va tallar el cabell, i mentre l'arreglava se'n feia creus, del que jo li relatava: les imploracions de ma mare, l'aparició sobtada de l'oncle, l'espant de les beates i la mort immediata de ma mare en sentir la

veu del germà ressuscitat. Delmiro m'escoltava encuriós, deixava de tallar i amb els braços suspesos enlaira, en la mà dreta les tisoires i en l'esquerra el batidor, per damunt del cap impassible de l'oncle, esperava alguna informació afegida per part d'ell. Però esperava en va, perquè l'oncle somreia com un badoc, serrades les dents, com si volguera fer-se passar per boig i així no haver de donar explicacions de res. La notícia de la mort de ma mare va córrer ràpida pel carrer i la contornada. Aviat la casa va ser sovintejada per dones que ens donaven el condol i per criatures que acudien a escodrinyar el cadàver. Entraven i eixien ràpidament, el temps just de fer-li el comiat a ma mare i també per filar de prop aquell home estrany, tants anys desaparegut, que havia retornat al món dels vius com un inesperat miracle a hora horada. L'oncle els rebia tot amatent, els somreia i els complimentava: amb els hòmens encaixava fort de mans, com si hi tancara un tracte, i amb les dones executava una breu reverència i els besava les mans, com si fora ell un ambaixador reial i elles dames d'una alta noblesa. Però tan bon punt enllestia els compliments, tornava a quedar-se emboirat. També van acudir a donar el condol Ramon Sirera, acompanyat, com sempre, pel seu germà menut, Tino —crosses amunt, crosses avall—, i Blai Martí i Pere Alemany, tots amics meus, carn i unglà. M'abraçaren commoguts i s'hi quedaren una estona a fer-me companyia, sense deixar d'observar, encuriós, l'oncle ressuscitat; però el miraven mentre ell no els mirava, perquè quan l'oncle girava els ulls ells acotaven el cap tot d'una, atemorits per la seua estranya figura i el seu nebulós misteri. Pere Alemany, a cau d'orella, insistia a preguntar-me: Però, tu estàs segur que és ell? I jo li deia que sí, que si no fora ell de veritat ma mare encara seria

viva, esperant-lo i invocant-lo. La mort de ma mare era, doncs, la prova fefaent de la seua controvertida i irrefutable identitat. Poc abans de mitjanit quedàrem novament sols l'oncle Cep i jo —l'oncle encara no havia decidit de canviar-se el nom i jo no sabia o no me'n recordava com li deien i per això li deia oncle i prou—. Des que havia marxat la darrera visita que, per curiositat o per apreci a ma mare havia volgut acompanyar-nos en la vetla, feia ja bona estona d'això, encara romaniem l'oncle i jo pacientment asseguts vora el taüt, amb prou faenes il·luminats tots tres per dos pobres cresols, vetlant en solidari silenci el cos exànime de ma mare. Covava jo l'esperança que durant aquella vigília, que jo augurava llarga i avorrida, ell m'explicaria coses sobre la seua vida, on havia estat, per quins motius havia tardat tant a tornar, si encara era frare i si se'n tornaria al convent... Però l'oncle ben aviat va caure en un estat d'intermitent somnolència, un profund abaltiment, com si el cos li passara factura per tot l'ímpetu que havia exhibit en l'apoteòsica entrada i es cobrava per fi les moltes energies emprades en aquella forçada excepcional. Ma mare, dins la caixa dormia eternament amb inèdita placidesa. Llavors jo, potser colpit per aquell profund silenci, per primera vegada d'ençà que ma mare havia mort vaig consentir que m'eixiren unes llàgrimes. Plorava per ella i plorava per mi. Per la mare morta i pel fill orfe. Orfe de mare ara, perquè de pare ho era des que vaig nàixer. O des que tenia capacitat de recordar en quin moment vaig adonar-me que no tenia ningú a qui dir-li pare. Però tantes vegades com els ho vaig preguntar, a ma mare i a l'avi Diuardo, sempre em regatejaren la resposta. Com si la sement que m'havia engendrat haguera estat un pol·len fortuït, o qui sap si una intercessió divina. En aquestes

cavil·lacions estava jo quan l'oncle Cep va despertar-se, o si més no va obrir els ulls i va agitar el cap, confús, i just en aquell moment d'indefensió, sense compassió, li vaig preguntar, a escopetada de lladre, per la secreta identitat de mon pare. I l'oncle Cep, esbatanant de sobte els ulls, primer com espantat, tot seguit aïrat, va sentenciar, rotund: És preferible la ignorància a conèixer el nom d'un fill de puta!

El mort a la fossa i el viu a la fogassa, això és així, és llei de vida: tot ha eixit de la pols, i a la pols torna tot, i n'hi ha qui se'n va d'aquest món sense alçar pols ni remolí, com ara ma mare; però així i tot calia enterrar-la amb la major dignitat possible, ni que fora una dignitat pobra, quasi despullada, sense corones ni brandons. Però portar el taüt amb cotxe fúnebre fins al cementeri costava uns diners que prou més ens calien per a omplir el pap als qui quedàvem en aquest món o vall de llàgrimes, així que llogàrem el carro envelopat de Mílio Sellés, cosí prim de Teresa Carbonell, que ens va fer un preu de favor per ser el cas que era. L'oncle Cep i jo muntàrem dalt del carro i aguantàvem entre tots dos la tapa del taüt perquè no s'obriera per les ressacsades dels clots i pels cudols que avivaven els carrers. Encara sort que la caixa era de les barates i no pesava gaire, i com que ma mare s'havia quedat amb la pell i els ossos, entre nosaltres tres —l'oncle, Mílio i jo— poguérem tragar el taüt sense dificultat: primer del carro a l'interior de l'església de la Mercè, on li férem el funeral, després de l'interior de l'església al carro, i en acabant cap al cementeri. Acudiren algunes veïnes a la missa, però cap ni una de les beates que havien turmentat ma mare amb el renou dels seus intermina-